

BONELLI ARRANOA

EHIZA ETA KONTSERBAZIOA

Lankidetzan estuan, hegaztia Nafarroako
pirinioaurreko ibarretara itzultzea lortzeko

Edukiak

– Lankidetzaren beharrezkoa da... _____	5
– Bonelli arranoa Europan eta Nafarroan _____	6
– Espezieak dituen mehatxuak. LIFE BONELLI Proiektua _____	8
– LIFE Bonelliren ekintzak Nafarroan, eta ehiztarien engaiamendua haien garapenean _____	10
– Txitak askatzea _____	11
– Bonelli arranoarendako habitata leheneratzea _____	12
– Ehizaki-espezieak mantendu, leheneratu eta kontrolatzea _____	15
– Usategi bat egin eta mantentzea _____	15
– Mendiko untxiaren populazioa sendotzea _____	15
– Eper gorriarendako habitatak hobetzea _____	17
– Lurraldearen erabileraren kudeaketa partekatua eta adostua _____	18
– Zuk ere lagundu dezakezu Bonelli arranoaren kontserbazioan _____	20

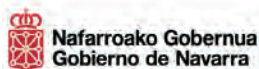
BONELLI ARRANOA

EHIZA ETA KONTSERBAZIOA

Lankidetzan estuan, hegaztia Nafarroako
pirinioaurreko ibarretara itzultzea lortzeko

Entitateak nahiz jendea, den-denak, Bonelli arranoaren kontserbazioarekin konprometiturik, eta guztiak ere, LIFE BONELLI Europako proiektuaren laguntzaileak

SAN ZOILO Ehiza
Kirol Elkarteak

San Babil Ehiztari Elkarteak
(Irunberri)

VIRGEN DEL SOCORRO
Ehiztarien Kirol Elkarteak

Argazkian, 2017ko maiatzaren 21eko jardunaldian parte hartu zuen jende guztia banderaren inguruan

LANKIDETZA BEHARREZKOA DA...

Ehiza sakon sustraitua dago Nafarroako landa eremuko herri aunitzetan, eta aldi berean, diru-iturri garrantzitsua da udal askorentzat.

Horrez gain, natur populazioak kudeatzeko tresna egokia izan daiteke, baldin eta oinarrizko irizpideekin bat, lurraldean ehizatzen diren espezieen nahiz gainerako natur populazioen biziraupena ziurtatzen bada.

Hasieratik aurreikusi du LIFE Bonelli proiektuak lankidetzeta eta partaidetzeta bideak ireki beharra bai ehiztariekin bai politika nahiz gizarte arloko eragileekin, hots, Bonelli hegaztiaren kontserbazioarekin lotuta dauden interesak dituztenekin edo kontserbazio ekintzak eginen diren eremuetan ari direnekin. Funtsean, Toki Entitateak, lurren jabeak, abeltzainak eta ehiztariak dira.

Proiektuaren garapenean lankidetzan aritu diren entitateek aipamen berezia merezi dute: Galipentzuko Udala eta San Zoilo Ehiztari Elkarteak, Irunberriko Udala eta San Babil Ehiztarien Kirol Elkarteak, Zangozako Udala eta Virgen del Socorro Ehiztarien Kirol Elkarteak, baita Jesús Irazola Ursua ere, ADECANaren izenean.

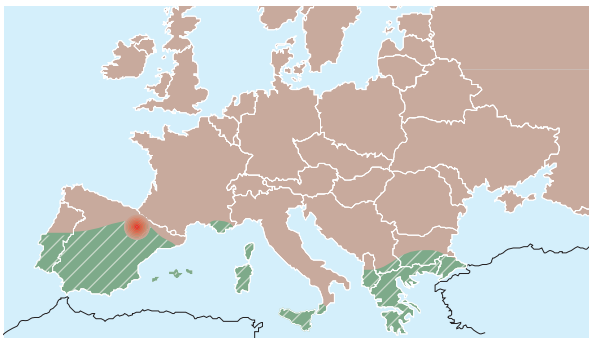
Aipatu nahi nuke, halaber, Luis Sancet (Irunberriko abeltzaina) eta Fermín del Castilloren (Zangozako lursailaren jabea) ezinbesteko parte-hartzea, titulu partikularrean.

Era berean, inguruko ikastetxeen engaiamendua aipatu behar da, izena eman baitiete lurralde honetan askatutako txita aunitzi, eta jarraipen bat egin dute ikasgela barnetik, espeziearen gaineko ezagutza eta egoera zabaltzeko.

EVA GARCÍA BALAGUER,
Ingurumeneko eta Lurraldearen
Antolamenduko zuzendari nagusia
Nafarroako Gobernua

BONELLI ARRANOA EUROPAN ETA NAFARROAN

Bonelli arranoak (*Aquila fasciata*) –euskaraz aztore-arranoa ere esaten zaio– erliebe hautsiko habitat mediterraneoak hartzen ditu Europan, itsas mailatik 1.500 metrora. Oihan txikiko eta zuhaitz barreiatuko lur irekiak ditu gogokoak, alor eta sasi mediterraneoekin nahasita.

Harkaitz eta malkarretan egin ohi du habia, eta otsail hasieratik ekain bukaerara bitarte ugaltzen da, arrautzak 37 - 41 egunez txitatuta.

Txitek 60 - 70 egun ematen dituzte habian, eta ekain erdialdean hegaldatzen dira; dena den, irailera arte egoten dira jaio diren lurraldean.

Gazteak aunitz barreiatzen dira eta, sexu-heldutasunera iristean (3 - 4 urterekin), jaio zireneko lurraldeetara itzultzeko joera izaten dute.

Askatasunean, 20-25 urtez bizi daitezke, eta erdi tamainako ehizakiak jaten dituzte, bai hegana bai lurlean harrapatutakoak: untxiak, korbidoak, karioak, eperrak, usoak, harrapariak eta beste hegazti

batzuk, bai eta arratoiak eta muskerrak ere. Lurrealdeak 40tik 120 km²-ra bitarte izan ditzake, elikagaia eskura dagoen ala ez.

Ugaltzaileak lurrealdekoiak, monogamoak eta sedentarioak dira.

Europar, Bonelli arranoa espezie "mehatxatutzat" jo da, populazioaren tamaina txikia baita (920tik 1.100 bikote bitartera), jaitsiera handia izan zuelako ia bere banaketa-eremu guztietan, 1970etik 1990era.

Iberiar Penintsulan Europako populazioaren % 65 inguru bizi da (733 - 768 bikote). Dentsitate ona dago hegoaldean eta ekialdean, baina oso urria beste zenbait tokitan, hala nola Madrilan, Araban eta Nafarroan.

Nafarroan, kalkuluen arabera, 70eko hamarkadan 8 lurrealde ziren, eta 90eko hamarkadako lehen urteetan, murriztu eta hiru lurrealde bakarrik gelditu ziren; azken urteotan, Errioxarekin mugakide den lurrealde bakar bat okupatzen da.

Beraz, % 75etik gorako gainbehera gertatu da, hiru belaunalditan baino zertxobait gutxiagoan, elektrokuzioak/talkak eragindako heriotzaren eraginez eta zuzenean jazartzen zaielako.

Argazkia: Christian Pecteau

ESPEZIEAK DITUEN MEHATXUAK. LIFE BONELLI PROIEKTUA

Iduri duenez, honako hauek izan dira Europako populazioaren beherazko joeraren arrazoiak: espezieari zuzenean jazarri izana, linea elektrikoetako elektrokuzioa, ugalketa lekuetako perturbazioa, eta ale gazteak barreiatzen diren habitaten galera eta hondamena.

Nafarroan, 1991tik aurrera, Bonelli arranoa zaintzeko neurriak hasi ziren hartzen, eta legeria onetsi zen, espeziea eta haren habitatak babesteko, linea elektrikoak zuzentzeko, eta halaber, bestelako neurriak hartu ziren zuzeneko jazarpena eta bestelako eragozpenak murrizteko.

Neurriak neurri, Bonelli arranoak atzera jarraitzen zuen nabarmen, Nafarroan espeziearen ugalketa oro ia desagertzeraino. Hori zela eta, itxian hazitako txitak askatzeko ekintzak egin ziren (2011n eta 2012an). Horretarako, hacking metodoa erabili zen, hau da, landa-hazkuntza; zehazki, Galipentzuko Kaparretako Natur Erreserban egin zen.

Emaitzak eta Komunitateen arteko lankidetzak oso itxaropentsuak izan ziren, baina lana Iberiar Penintsulako populazio barreiatuen gainean egiten ari zen, eta kontuan hartu behar da aldakortasun genetikoaren galerak aleen galera eragin dezakeela eta, epe luzera, espezie baten galera.

Esperientzia-fase esperantzagarri hura ikusita, taldeek Espainia osoko populazioa kontuan hartuko zuen proiektua proposatu zuten, populazioen arteko aleen trukaketa sustatze aldera.

Azkenik, 2012an, lan talde bat osatu zen Bonelli arranoa berreskuratzeke, Madril, Nafarroa, Araba, Andaluzia eta Mallorca artean; hau da, espeziearentzat arriskurik handiena duten Komunitateak elkartu

ziren (Mallorcan, 40 urte baino gehiago dira espeziea galdu zenetik), eta haiekin batera, Andaluzia, ale emalea baita.

Horrelaxe sortu zen LIFE Bonelli, hau da, epe luzerako proiektu berritzailea, espeziea eskala handian birsartzeko, hainbat Autonomia Komunitatek bultzaturik.

LIFE Bonellik espeziearen populazioak indartu nahi ditu, aleak askatuz. Ale gehienak itxian hazitakoak dira edota basa fauna sendatzeko zentroek lagatakoak. Horixe da proiektuaren neurri nagusia. Proiektuak, halaber, kalitatezko habitatak leheneratu nahi ditu, eta espeziea mehatxatzen duten arriskuak ahalik eta gehien gutxitu.

LIFE BONELLIREN EKINTZAK NAFARROAN, ETA EHIZTARIEN ENGAIAMENDUA HAIEN GARAPENEAN

Galipentzun, Irunberrin eta Zangozan daude habitat eta baldintzarik egokienak Bonelli arranoa ugaltzeko; oihan malkartsuak habia egiteko, eta zuhaitz barreiatuak, alorrekin eta sasi mediterraneoarekin nahasita, untxiak, korbidoak, eperrak, usoak eta abar ehizatzen.

Hainbat lan egin dira 2013tik 2017ra lurralde honetan LIFE BONELLIREkin, hau da, Nafarroako pirinioaurreko ibarretan. Hona hemen:

- Askatu dira itxian hazitako txitak edota naturatik erreskatatutakoak. Hori Hacking deritzon teknikaren bidez egiten da, hau da, habia batean hazkuntza ahalik eta erarik naturalenean berreginda.
- Espeziarendako kalitatezko habitatak leheneratu dira.
- Bonelli arranoarendako ehizaki-espezien kudeaketa egin da.
- Lurraldearen erabileren (abeltzaintza, ehiza, turismoa...) kudeaketa partekatua eta adostua egin da era bateragarrian Bonelli arranoa zaindu eta berreskuratzeko lanekin.

Eta lan horiek egitean, urteotan, lankidetzan estuan aritu zaizkigu herrietako ehiztari elkarteak, bai eta ADECANA ere, Nafarroa mailan.

LIFE Bonellik sortu duen lan-egituran era aktiboan parte hartu dute ingurumeneko eta ehiza arloko teknikariek, abeltzainek, ingurumenzainek, eta abarrek lan zehatzetan, guztiak ere beharrezkoak proiektuan aurreikusitako lanak garatzeko:

- Jarduketa-eremurik egokiena aurkitzeko, kasu bakoitzean.
- Gauzatu beharreko proiektu zehatzen prestaketan eta jarraipenean lagunduta (txostenak, ...).
- Habitata hobetzeko jarduketan mantentze-lanak eginda, jarduketak eraginkorragoak izan daitezzen eta gehiago iraun dezaten.

Txitak askatzea

Txitak askatu diren 4 urtean (2014an Galipentzun, 2015 eta 2016an Irunberrin, eta 2017an Zangozan) erabakigarria izan da ehiztariak egindako ekarpena, bazterrak arras ongi ezagutzen baitituzte, eta haiei esker aukeratu dira tokirik onenak kaiola eta hacking metodoaren gainerako ekipamendua paratzeko. Halaber, landa-hazkuntzaren jarraipena egiteko: sarbideen kontrola, zaintza, harrapariak suntsitzea, etab.

Bonelli arranoarendako habitata leheneratzea

Era berean, udal, abeltzain eta ehiztariekin hitz eginez adostu dira habitata hobetzeko ekintzak. Hona proiektuan zehazturiko helburuak:

- Eremuko larreen eskaintza eta kalitatea hobetzea.
- Ehizaki-espezieen habitata hobetzea.

Galipentzun eta Irunberrin, nagusiki, sasi-garbitzeak eta ereintzak egin dira. Bi herriren artean, guztira 135 hektareatan jardun da, mosaiko moldeko paisaia sortuta, larre/sasidi eremuak tartekatuta; haietan, 20 ha sasidi inguru garbitu dira eta 11 ha-tan belardiko espezieak, zerealak, lekadunak eta ekilorea erein dira. LIFEz kanpoko dirua erabili da laugarren herri batean, Bidaurretan, 10 ha garbitzeko eta 60 ha-tan mosaikoa egiteko, Bonelli arranoaren lurralde historikotik hurbil, Etxauriko hegaztien babesgune bereziaren barnean. Irizpide eta jarraibide berberak erabili dira.

Galipentzun, Udalarekin, herriko San Zoilo Ehiztari Elkartearekin eta Nafarroako Gobernuak Ehiza eta Arrantza Atalarekin hitz egin zen, ehiza-espezieen habitata hobetzeko ekintza bateratu eta osagarriak udal dermionan abian jartze aldera. Bileren ondorioz, jarduketa-eremurik egokienak aukeratu ziren. Kontua da herriko abeltzain bakarrak Valescura bazkalekua ustiatzen duela, proiektuaren eremutik kanpo dagoena; beraz, bazkaleku horretako hobekuntzak ehiztari elkarteak baizik ez ditu egin, adostutako irizpideei jarraiki LIFEren esparruan ere beteko direnak.

Proiektu barneko ekintzak Egubelea izeneko parajeen planifikatu ziren, hau da, 2014an txitak landa-hazkuntzaren bidez askatu ziren lekutik oso hurbil. 2015ean, 10 ha azalera garbitu ziren sasiz; gehienbat, abariztiz (*Quercus coccifera*) eta sasi mediterraneoz (*Genista scorpius*), 40 ha inguruko jarduketa-leku batean.

Ondoren, garbitutako azaleraren % 70 erein zen, belar-landaredia berez haztea sustatzeko ereintzarik gabeko lekuetan, eta horrela, ehizaki-espezieek elikagai mota gehiago eskura izateko. Ereintza lurzati bakoitzaren barnealdeetan egin zen, eta kanpoaldeak, berriz,

berezko landaredia hazteko utzi ziren. Guztira, 7,16 ha erein ziren; hazi nahasketa bat izan zen (denak hazi ekologiko ziurtatuak), lastodunez (% 50 astorkia eta % 45 garia) eta lekadunez (% 5 ilarra) osatuta.

2016ko udaberrian, lurzati horietan beretan berriz ere ereintzak egin ziren, elikagai motak ugaritzeko. Zehazki, ekilorea erein zen bi lerrotarik batean alor guztian (4 ha).

San Zoilo ehiztari elkarteak konpromisoa hartu zuen, bizpahiru urtez behin leku garbituak txandaka erreparatzeko, eta leku horietan proteaginosoak eta belardiko espezieak ereiteko, urtero beren ehiza-barrutian ehiza espezieen habitata hobetzeko egiten dituzten lanen barnean.

Bestalde, Galipentzuko Udalak konpromiso bat sinatu zuen neurri horiek mantentzearen alde. Ehiza-barrutiko titularrek jarduketa hauek egin dituzte, Nafarroako ehiza eta arrantzari buruzko abenduaren 22ko 17/2005 Foru Legeak xedatutakoa betetzeko. Izan ere, hona hemen Legearen 20. artikulua: barrutiaren titularraren betebeharrak. 1 d). atala: "Barrutiaren aprobetxamendutik ateratako diru-sarreraren 100eko 25 animalien populazioak eta habitata hobetzeko inbertitzea".

Galipentzuk azienda-kargarik ez duenez Kaparretako hegaztien babesgune bereziaren eragin-eremuan, akordioa egin zen ehiztariekin eta Udalarekin garbiketen ondoren proteaginosoak eta belardiko espezieak ereiteko, larre/sasidi mosaiko bat egitearen ordez, ezinezkoa baitzen mosaikoa mantentzea azendarik gabe.

Galipentzun bezala, Irunberrin akordio bat egin zen, hala herriko abeltzainarekin, nola San Babil ehiztarien kirol elkartearekin, hegaztien babesgune bereziaren barnean sasi-garbitzeak egiteko.

Lanak 2015eko azaroan egin ziren, "La Piedra" eta "Biezcas" parajeetan, eta han bertan, txitak 2015ean eta 2016an askatu ziren.

Lanak garai bateko alorretan egin ziren, denak herrilurrak, gehienbat sasidi mediterraneok hartutakoetan. Guztira, 10 ha sasi garbitu dira 95 ha inguruko jarduketa-eremu batean.

Irunberriko abeltzainak urtero mantentze lanak egiten ditu La Piedra parajeko eremu irekietan, larreen emankortasuna sustatzeko eta hobetzeko. Ez da ereintzarik egin behar izan, irekitako

azalerak ardi-aziendaren artzaintza estentsiboaren bidez mantenduko baitira, eta era berean, abeltzainak berak egiten dituen mantentze eta hobekuntza lanen bidez. Horrela, ziurtatzen da mantendu egingen dela Bonelli arranoaren ehizaki-espezieendako paisaia aproposaren fisionomia.

Ehizaki-espezieak mantendu, leheneratu eta kontrolatzea

Sasi-garbitzeek eta ereintzek Bonelli arranoaren habitata hobetzen dute, ehizaki-espezieen populazioak berreskuratuz eta/edo zainduz. Era berean, ondoren deskribatzen diren lanek lotura estua dute, guztiek ere helburu berbera baitute:

- Usategia egin eta mantentzea.
- Mendiko untxiaren populazioa sendotzea.
- Eper gorriarendako habitatak hobetzea.

Usategi bat egin eta mantentzea

Galipentzuko Egubelea alderdian sasi-garbitzeak eta ereintzak egiteaz gain, usategi bat eraiki da, uso populazioa handitze aldera, Bonelli arranoak usoa harrapatzen baitu jateko.

Tokiko enpresa sozial bati eman zizaion usategia eraikitzeko ardura. Behin harraparien aurkako azpiegiturak, janontziak, edanontziak, pausalekuak, etab. egin ondoren, 100 bikote haitz-uso eraman ziren usategira, 2015eko apirilaren bukaeran. Girotze aldiaren ondotik, usategia ireki eta, ekainerako, 20 bikote zeuden han finkatuak, hilero 9,25 usakume sortuta.

Mendiko untxiaren populazioa sendotzea

Irunberrin eta Galipentzun egindako sasi-garbitzeek eta ereintzek ehizaki-espezieen populazioendako habitataren kalitatea hobetzeko balio izan dute; untxiarena, adibidez.

Jakinik mendiko untxiaren populazioetan berriz ere epizooti birikoak zabaldu zirela, erabaki zen habitata hobetzeko lan programatuen

bidez eginen zela Nafarroan espezie horren populazioak mantentzeko eta/edo hobetzeko saioak.

Bestalde, espezie horren dentsitatean atzemandako bilakaera ikusirik, ez zen gomendagarria neurririk hartzea populazioa sendotzeko. Beraz, nahiago izan zen habitata hobetzen jarraitzea, jada finkaturiko untxi populazioak mantentzeko.

Halaber, Bonelli arranoarendako Janari Osagarrirako Gune bat moldatu da Irunberriko landa-hazkuntza egin den lekunearen eragin-eremuan. Gune hori itxitura txiki bat da (10x10 m), eta bertan Bonelli arranoarendako ehizaki-espezieak mantentzen dira. Zehazki, tamaina txikiko untxiak (1 Kg ingurukoak).

Janari osagarria fauna berriro sartzeko proiektuetan erabili behar da nahitaez, animalia espezie aunitzek joera baitute jaio ziren lurraldean berean gelditzeko, eta janari osagarria joera hori indartzeko erabili da, eta horrez gain, ale erratiko ez lurralderatuak eremurantz erakartzea sustatzeko.

Gunea 2016ko apirilean moldatu zen eta, ekainetik irailera, hainbat untxi txanda sartu dira. Halaber, ale kopurua handitu da, 2016an askatutako arranoek hegan eta ehizan egiteko gaitasunak garatu ahala. Aldi berean, janari gutxiago paratu zen askatze eremuaren inguruan dauden janontzietan.

Eper gorriarendako habitatak hobetzea

Eper gorriak, batez ere, aterpe ugariako eremu irekiak erabiltzen ditu jateko, eta ezpondak, mugak eta ekotono eremuak baliatzen ditu txitak hazteko. Zehazki, sasi mediterraneoak maneiatu dira eper gorriarendako habitata hobetzeko, leku aproposak sortze aldera, eta era berean, belardiko espezieak eta lekadunak erein dira eskaintza trofikoa handitze aldera.

Ehiztarien, udalen, jabe partikularren, teknikarien eta tokiko biztanleen arteko lankidetzeta estua finkatu egin da denborarekin, eta datozen urteotan segida emanen zaio. Europak finantzaturik eginen diren jarduketa teknikez gain (LIFE), bestelakoak ere badaude aurreikusita Bonelli arranoaren eta hark ehizatzen dituen espezieen habitatak hobetzeko, teknikariekin koordinaturik, betiere.

LURRALDEAREN ERABILERAREN KUDEAKETA PARTEKATUA ETA ADOSTUA

Tokiko entitateak eta interes taldeak habitata hobetzeko ekintzetan aritu dira, bai eta lekuak aukeratzeko lanetan ere, eta hori ona izan da ekintzahorien iraunkortasuna hobetzeko. Halaber, proiektuaren zabalkunde eta sentsibilizazio arloko helburuak baliagarriak izan dira herri horietako herritar gehiagorengana iristeko.

Ehiztarien elkarteek eta ehiza-lurren jabeek (Udalak eta jabe partikularrak) urteak daramatzate laguntzen espezie horren eta beste batzuen kontserbazioan, ehiza aprobeztatu eta garatzeko planak prestatu eta betetzen baitituzte.

Azaldu ditugun jarduketetan aritzeaz gain, alkateak, ehiztariak, abeltzainak eta turismo-kudeatzaileak LIFE Bonellirekin aritzen dira lankidetzan...

- Sentsibilizazio eta zabalkunde arloko ekintzetan parte hartuz (adibidez, gida hauxe bera, solasaldiak, prentsa bidezko zabalkundeak, etab.).
- Elektrokuzioz, pozoiz eta abarrez hildako arranoak edo beste espezie batzuk atzemanaz, eta agintari eskudunari jakinaraziz.

ZUK ERE LAGUNDU DEZAKEZU BONELLI ARRANOAREN KONTSERBAZIOAN

Espeziea ikusi eta mehatxuak atzematen badituzu, edo Bonelli arranoa hobeki ezagutu eta babesteko beste informazio garrantzitsurik baduzu, jo ezazu Nafarroako Gobernuako Ingurumen-zainengana (948 424 834 y 948 424 953) edo erakunde hauetara:

- Galipentzuko Udala 948 879 014
gallipienzo@infolocal.org
- Irunberriko Udala 948 880 454
ayuntamiento@lumbier.es
- Zangozako Udala 948 870 005
sanguesa@sanguesa.es
- Nafarroako Ehiza Federazioa 948 207 964
administracion@fncaza.tv
- San Zoilo Ehiza Kirol Elkarte 620 590 152
- San Babil Ehiztarien Kirol Elkarte 653 084 056
- Virgen del Socorro Ehiztarien Kirol Elkarte 606 292 227
- ADECANA 948 175 049
adecana@adecana.es

Argazkia: GREFA